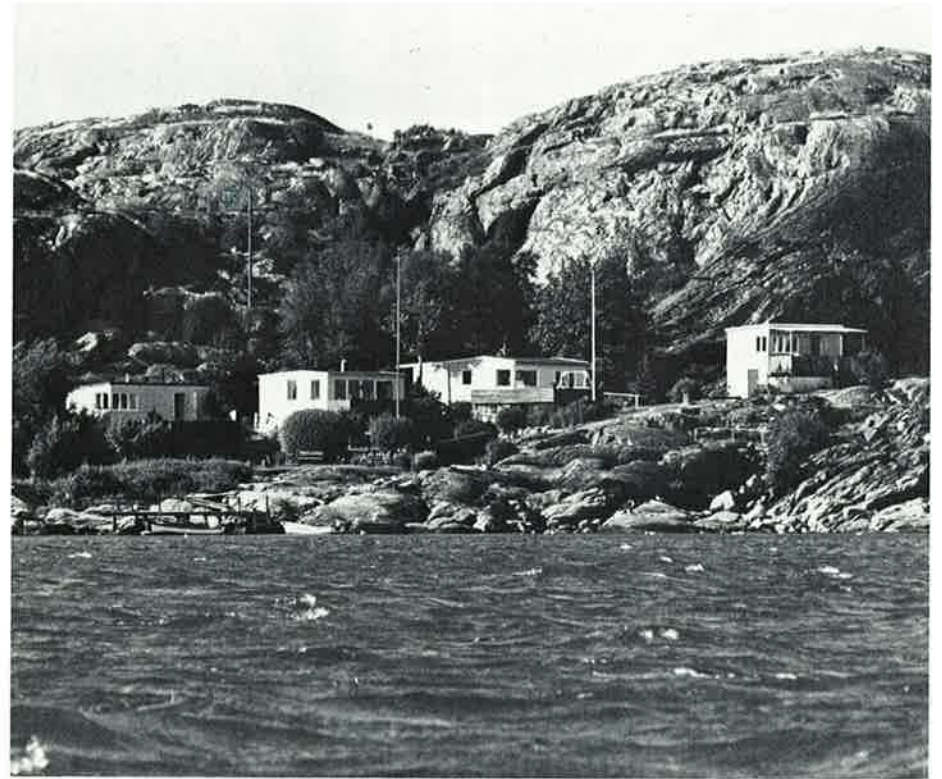

Stora Varholmen

genom tiderna

40 år 1973

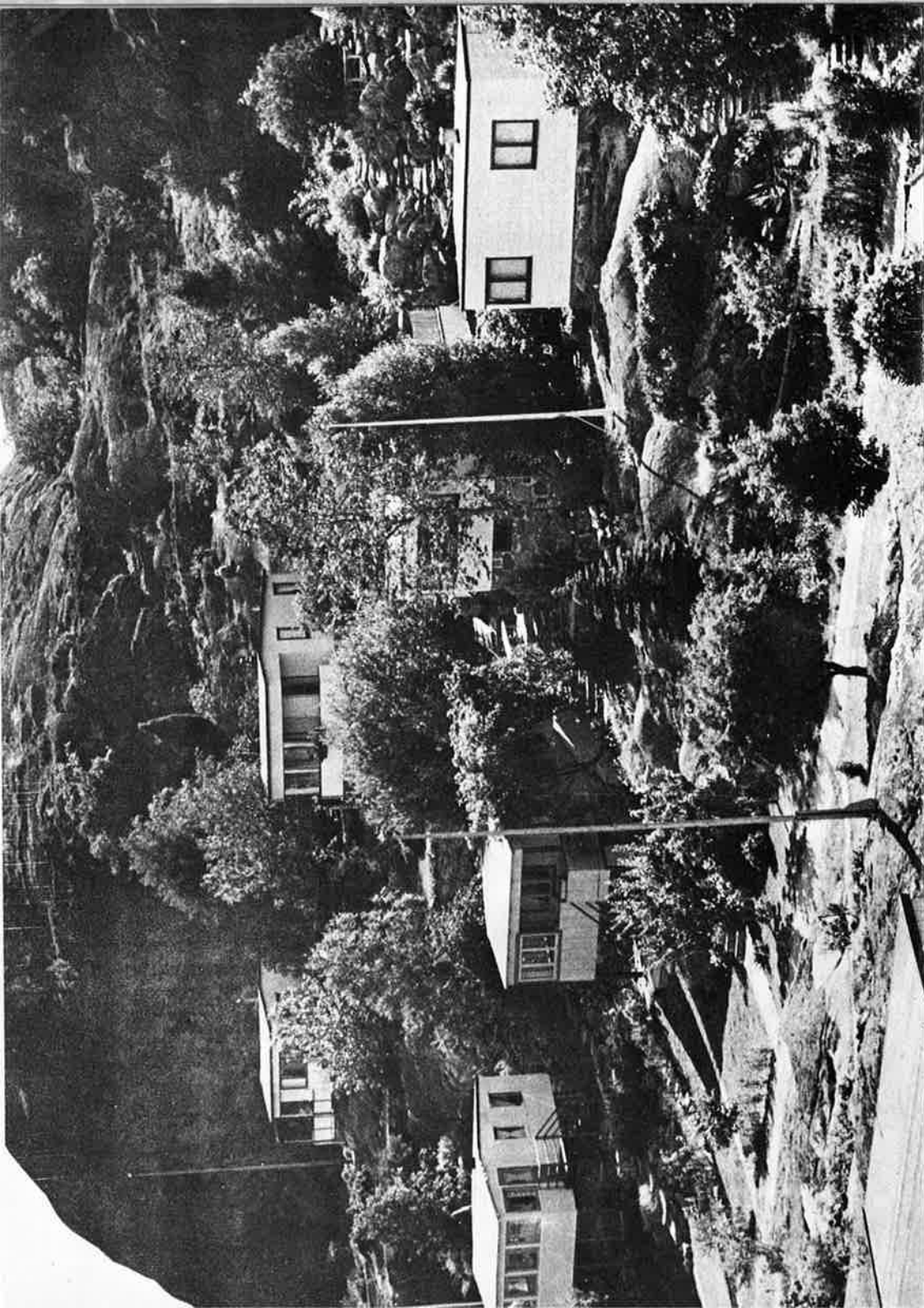
Stora Varholmens Havsbadskoloni
i Göteborgs Norra Skärgård

Enligt ett beslut på halvårsmötet, att utarbeta en historik över vår verksamhet på Stora Varholmen, framlägges denna för medlemmarna och andra som har intresse för kolonirörelsen, låt den bli som en hyllning, för allt det goda och vackra som utträttats på vår lycksaliga lilla ö ute i havsbandet.

I september år 1973

Ivar Lundberg

Stora Varholmen

genom tiderna

40 år 1973

De 40 åren

Det har nu gått 40 år sedan de första stugorna kom till på Stora Varholmen. Innan Göteborgs stad köpte ön hade dess dåvarande ägare framfört önskemål, att det skulle användas till ett fritidsområde, rekreationsort för trötta människor med småbarn.

Men trötta människor kom inte dit, utan många friska starka och glada ungdomar som var intresserade av att få övertaga och sköta om ön och göra den till sitt paradiset. Ett mål efter dagens jobb och slit vid arbetsbänkar, kontorsstolar och maskiner.

Bland de många var det speciellt en trägen och energisk man som visade ett intresse och en skaparglädje som måste nämnas, nämligen Carl Ljungqvist. Han hade kanske den allra klaraste blicken då det gällde att skapa fram idéer och tips om hur det skulle ordnas för att få fram det allra bästa.

Vem denne Ljungqvist var, är det säkert en del som frågar, särskilt de som ej var med från början. Jo, han hade en ilexpress och flyttningsbyrå, tillhörde nykterhetsrörelsen och var med i ett flertal andra föreningar vilka han intresserade för att skapa fram en idealisk sommarö. Till slut lyckades Ljungqvist tack vare sin oerhörda energi och vilja väcka intresse bland medlemmar i nykterhetsrörelsen. Som ett bevis på denna hans starka vilja kan bl a omnämnas att han till en Midsommarfest släpade ut ett piano till ön från Göteborg. Gör om detta i dag, den som kan!

Lång tid tillbaka innan ön togs om hand av "sommargäster" och kolonister var ön förankringsplats för seglare, ång- och fiskebåtar, oräkneliga typer och sorter av båtar har på ön

hämtat sitt färskvatten, inväntat och bidat vackert väder och njutit sin natt-ro under det stormen rört upp havet till skyhöga vågor och sövande brus.

Smuggling och sjöröveri i forna tider

På ön finnes bevis, genom smugglargångar, att det varit smuggling och sjöröverier i gångna tider. Många sevärdheter finns att skåda, jättegrytor, bl a mot Grötö, det kanske allra bästa och finaste är den obeskrivliga utsikt som man erfar från Margaretatoppen, som den heter.

Med saltmättad luft så klar, då vinden emot en far, havstrutens lockrop och tjut, andas djupt och njut. Ja, man kan nästan bli smått poetisk, då man nu tänker på alla de sommarkvällar då man med flickan eller gumman i handen får promenera runt kring ön och njuta av utsikten och synen av det stora vackra vida havet. Friden, paradiset skulle man kunna föreställa sig där. Så härligt har vi det där ute, bland kobbar och skär.

Förr var det sillrenserier, trankokeri- och fiskerirörelse på ön. I sitt flor stod väl ön på 1800-talet, ja så säger resterna av det som synes där ute. Ja, historisk har ön också varit, t o m Adolf Erik Nordenskiölds namn är förknippat med vår sommarö och namnet Stora Varholmen. På den tiden fanns det skeppsvarv här ute. Båten Vega, bekant från Vegaexpeditionen åren 1878—1879 blev utrustad på ön. Det lär ju enligt historien vara det fartyg som passerat Nordostpassagen. Nordenskiöld var ju en av dem som utforskade och kastade ljus över

problemen rörande Asiens nordkust och det omfattande Polarhavet. Många stengrunder och ruiner vittnar om förgången storhetstid med liv och rusch i andra former än nu rådande. Enligt gamla teckningar och berättelser som visats har det sett både idylliskt och arbetsamt ut fordomdags därute.

Tjårbål nattetid vägvisare för havets riddare

Ön har ju tjänstgjort bl a som vägvisare för havets riddare och farare. Det visar ju den fyr som finnes. Förr genom tjårbål nattetid, det vittnar ännu kvarvarande märken om.

Många av våra medlemmar kanske inte tänker på, vilken historisk ö som de vandrar på.

Boktryckare Erik Höglund utkom år 1953 med en av honom författad historia i bokform, vars titel hette "Varholmsblomster" och ur denna skall vi försöka återge en del "blomster", som kompliment till vad vi skrivit förut. I den prolog som författaren började sin skildring drar vi ut följande:

För ett par decennier sedan började röster höjas för att åt allmänheten bevara vissa fritidsområden. Man pekade bl a på Stockholms skärgård såsom varnande exempel. Där hade "grosshandlare" och andra penningstarka män förvärvat strandområden i sådan utsträckning, att allmänheten hade svårt för att komma ner till vattnet. Jämväl här på västkusten hade skymtats samma tendenser. När därför tillfälle erbjöds Göteborgs stad att förvärva ön Stora Varholmen i Göteborgs norra skärgård, så slog man till. För en summa av 15.000 kronor inköpte staden holmen år 1930. Då Drätselkammaren ansåg att det skulle bli för

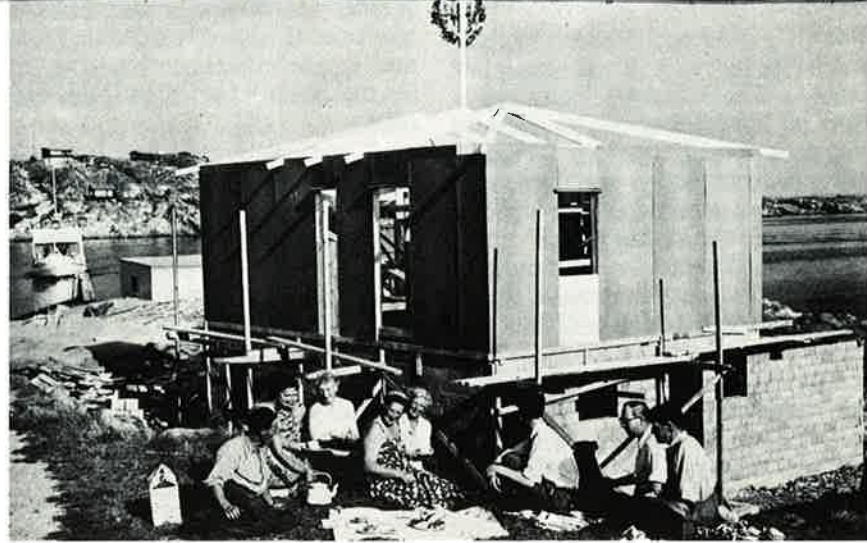
omständigt och kostsamt, om kammaren själv skulle omhänderha verksamheten, så utarrenderades den till en förening bland nykterhetsfolket, benämnd Origo. (Inom parentes omnämndes ju detta i början av denna historik.) Som ledamot av föreningen Origos styrelse kom författaren (Boktryckare Höglund) att delta under 1930-talet i holmens skötsel. Det var ett stycke vildmarksliv, rikt på nybyggarens glädjeämnen och kanske bekymmer. Det goda kamratskapet gjorde dock, att de ljusare minnena dominerar. Då han nu till trycket befordrar en del av sina hågkomster, så är det därför att han har det intrycket, att det vore rätt många, som fröjdades tillsammans, och att de alla så småningom behöva stöd för minnet. Och så var det hela — låta vara med vissa utvikningar — en liten bit av Varholmens dimhöjda historia, en fortsättning på det kapitel, som kännetecknades av det stora sillfisket-, trankokeriets och det häktiska arbetets dagar, men också av grusande förhoppningar. Nu är prologen slut, draperierna dras åt sidan och föreställningen kan börja. Vi skulle här kunnat fortsätta i boken med en hel del historier, men detta får räcka då det är mera Origo-intressen.

Stora Varholmen — "Robinsons ö"

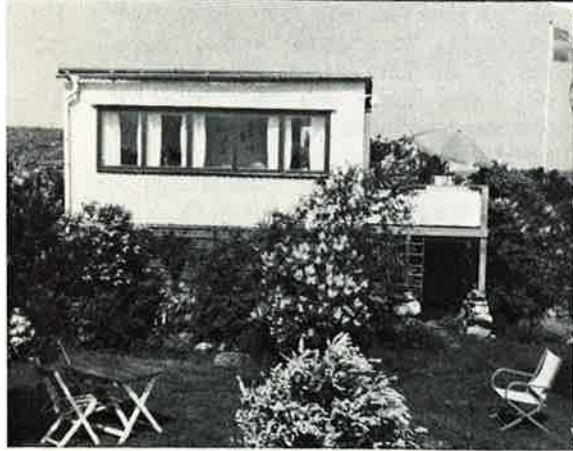
För att knyta an till samma tider, torde här bara omnämnas, att år 1914 utkom en 16-sidig skrift från trycket, som till rubrik hade "Robinsons ö". Adressen angavs till Stora Varholmen. Utgivare var dåvarande ägaren av ön, den originelle och mångfrestande Ingenjören F O Levander, som i många år bodde på Stora Varholmen. I sagda skrift säger sig herr Levander — år efter år har hyst den glada förhopp-

BADBILDER

TAKLAGSFEST

ningen att bliva i tillfälle att på egen bekostnad å Stora Varholmen få till stånd en barnkoloni med ett mindre antal klena barn. Han vädjade i broschyrer till allmänheten om ekonomiskt bistånd. Trots instämmandet av flera prominenta personer, så stannade det endast på papperet.

Skriften andas en intensiv kärlek till vildmarksliv å Stora Varholmen. Det gör också ett av Axel Felldin år 1909 författat hyllningskväde "På Ingenieur F. O. Levanders 60-årsdag den 11 maj 1909" firad å Stora Varholmen, varav första och sista verserna här anföres:

"Så sjunger, vågor, mellan strandens stenar,

så susen, vindar, fram en frisk fanfar,
Med edra toner sig vår sång förenar
till patriarkens ära på S:t Wahr.

Ty, skulle någonsin en majdag bringa
i rika fång sin fröjd, sitt ljus, sitt hopp
så vore det i dag, ty här i bland oss
en hövding står och majdagen är hans.
Han står här oböjd än av höstens stormar

och stark som vårens egen friska fläkt
och glad som den, när dansande på vägen

den jagar missmod fram och föder tro
på livet.

— — —
Och när en gång från Margaretatoppen
en vårdkas glimmar — det är minnets låga,

som tända vill till nya ideal —
det står en skara, fyllkad främst i troppen

vår gamle hövding står, och denna fråga

med samma dombasun han ställer i sitt tal:

"Har du förvaltadt rätt, du unga släkte
det arv, som mina bästa tankar väckte?
Är detta kummel blott en öde grav? —
Då skall en röst, en tusenstämmig,
svara

med klippans genljud till en grå monark,

att ädel gärning växer stor och stark
hur stundens spröda stämning än må vara."

— — —

Herr Levander ville att hans ö skulle bli en hälsobringare, särskilt för barnen. Om han från sin himmel en vacker sommardag kunde skåda ner på sin kära ö och höra barnens stöj i badvikarna och höra deras lek och ras, så skulle han nog känna sig ganska nöjd.

Många "vattendjur" har fostrats på vår ö

Under de år som gått sedan vår koloni bildades, då friska ungar fötts och dessa ungar fått krypa och hämta krafter och styrka, härdats av havets vindar och sol i mängd, utbildats till vattendjur, kan man nästan säga. Ja, det har inte bara varit lek och lärdom i simkunnighet, de har skolat varandra i ett gott kamratskap, vänskapsband har knutits och en sammanhållande länk har bildats.

Många av de barn som varit kryp då de kom till ön är nu gifta och har själva ungar, flera har här funnit sin hjärtevän och följeslagare på vägen genom livet. De har insett vilken underbar plats de fått växa upp på och sedan vill de ge sina ungar samma härliga, lyckliga uppväxtplats. Som ni kan förstå, har Levanders goda tankar gått i uppfyllelse, och vi får väl hop-

pas att inga osunda krafter och beslut komma att i fortsättningen taga bort detta goda.

När vi firade vår 25-åriga vistelse på ön så skrevs bl a följande:

Det arbetas där ute från tidiga våren, det brytes sten, gräves och planteras. Båtarna finputsas och målas, frukterna av arbetet skördas genom goda fiskefångster, härlig vila och rekreation, glädjen av pigga och trogna grannar. Det finnas också kolonister, som varit optimistiska och ordnat så att de frukträd och bärbuskar de planterat ger lite utbyte av alla de slag, kylskåpen tar emot och bevarar för vinterbehov.

Bad, sollapning, fiskerökning efter fiskafånget, den härliga avkopplingen på jugarbänkarna eller på de hårda bergknallarna, se den nedgående solen i färger och prakt, skönare än den vackraste oljemålning. Med blickarna riktade på de till främmande länder farande fartygen, då de strävar ut mot de vida haven. Mången gång kommer längtan till en större ö, med palmers sus och sköna hawaiiätter. Men ack nej, hemma är säkert ändå bäst, särskilt om sommaren är varm, solen skinner gott och badvattnet är rent från olja och annat utsläpp. Då är det härligt på vår lilla ö.

Ingen stenöken — sällsynt tistel trivs

Vi har nämnt att träd, buskar etc planterats på ön, för de som ej känner till vår ö, kan vi ju nämna att det inte bara är en stenöken, ute i havsbandet. Öns förre ägare var en älskare av grönska och fager frukt och blomsterodlare. Han planterade mängder av

träd och buskar av de olika slagen. Mycket av öns mylla och jord har kommit till med hjälp av fartyg som låtit tömma sin barlast därute.

Det finnes rariteter i växtvärlden här ute. En tistelart som är mera sällsynt, kanske t o m den bara finns på vår ö. Sällsynt var den hos oss också under många år då vi trodde den dött ut. Men då vi grävde grunden till vårt affärshus nere vid bryggan, kom den fram den vackra tisteln, för man måste säga så, i all sin fulla glans och skönhet.

Det är inte bara växtligheten som måste framhållas, ja, utan den har vi väl inte under alla åren haft ett så rikt fågelliv, som existerat. Det berättades för mej att under denna sommaren har vi haft ett falkpar, tornfalkar, som häckat och har flera ungar. Det lär vara sällsynt ute på öarna. Rapphönsen har ju länge hållit oss sällskap, till mångas glädje. Ofta, ja, varje år har vi ju haft våra svanar, dessa har glatt oss hela sommaren med 4 de allra vackraste små ungar. Alla våra småfåglar överger oss inte, de komma till oss varje år, till den nytta och glädje de hava kan, och varför inte tala om våra fiskmåsar som stör nattsömmen eller väcker oss tidigt på morgnarna med sitt skrik.

Fruarna rädda för "de vilda djuren"

Men våra fruar är inte så glada åt de andra djuren, iller, grävlingar, för att säga den räv som enligt hörsägen vistas i de vilda bergen. Men ack, vi har ett husdjur på ön som heller inte många är glada uti, haren, den rare HAREN, när den blir stor då är den farlig för våra vinbärsbuskar, usch, usch. Men på våren när de små ung-

arna kommer skuttande, då klappar hjärtat gott, inte sant?

I år — 1973 — då vi går in för att fira vår 40-åriga verksamhet, kan vi konstatera, att förhållandena äro lika, dock har fiskefångsterna blivit mindre, om inte på annat så märker vi det på våra enebuskar som fått vara kvar där ute på ön. Ty många vackra enebuskar försvann under de första 25 åren. Då var det fiskerökning i stor skala, på den tiden.

De gamle minns "båtkrigen"

Det är många tankar och minnen som kommer fram vid skrivandet av en sådan historik. Det är en lång tid som vi har arbetat med Stora Varholmen, den som haft glädjen att få vara med från början, erinrar sig alla besvär som vi haft med Båtblagens tur-listor, transporter från staden ut till öarna i skärgården, det biljettprikskrig, som var ständigt i gång på sin tid, men gläds också åt den trevliga stämning som alltid var rådande på resorna ut och in. Mången gång kanske inte det var så glatt när båten kom fullsatt och gick bara förbi på söndagskvällarna.

Men nu har vi haft det ovanligt bra, spårvägen har i stort sett varit tillmötesgående, och Nordöbåtarna likaså. Vi hoppas detta får fortsätta.

Här har varit många både trevliga och gedigna familjer på denna holme under åren. Medlemmarna och deras familjer har i stor utsträckning deltagit i detta. för oss alla, intressanta och värdefulla arbete, för att skapa fram en utmärkt semesterö. Vad som utmärkt det hela är väl den goda kamratanda som alltid har varit rådande,

visst har olika meningar varit framförda, men det bör det väl vara, dessa har redligt diskuterats och skiljaktigheterna övervunnits, och resultatet på det hela har vi nu alla gott av.

I början var det mycket arbete med våra hus, det var besvärligt för många att få ut virket och annan materia, åtskilliga äro de timmar som nedlagts och många äro de småbåtsresor som gjordes emellan Hjuvik och ön. Stugorna som i från början var små, betraktades av många förbipasserande fartyg och dess passagerare som vanliga "byssor eller arbetssskjul" har nu byggts ut och fått ett helt annat utseende, och med den rikliga färgskalan och med den vackra växtligheten kring dem gör att trivsamt utifrån är bättre, och trevnaden har stigit även inom stugorna.

1962 lystes ön upp

Sedan vår början som ju alltid är svår, har många märkliga ting kommit till. Våra vägar har asfaltbelagts och år 1962 var för vår ö, ett upplysningsår. Då fick vi det elektriska ljuset, med följd att många fick möjligheter att skaffa sig uppvärmda hus, många TV-apparater åkte in i stugorna, våra fruar bakade goda kakor i sina nya elspisugnar, alla äro nöjda. Den första byggnad som fick elljuset kopplat, var vårt trevliga affärshus. (Inom parentes kom ju detta affärshus till efter ett solidariskt gediget arbete och en enig ekonomisk andelsteckning, av våra medlemmar och de som arbetade för att detta hus kom till kan vittna om hur ansträngande men trevligt detta arbete var.) Nu blev det möjligt att få kyl och frysskåp, uppvärmd bostad för affärsarrendatorn, barnen kunde

köpa glass, mjölken hålla sig frisk och kall — det var fina saker det.

Detta affärshus har många fördelar, det ligger nära bryggan, det har en fin bostadslägenhet, affärslokalen är stor och bra, våra husmödrar kan handla under tak, det är ju en fördel vid dåligt väder. Många minns väl från den tiden när vi hade affären nere vid dansplanen. Det var trevliga samlingsstunder våra fruar hade på den tiden, tänk va allt det pratades om då! Då var det ingen som sade något när handlaren sålde köttet eller brödet, när tusentals flugor surrade om det samma, eller var det någon som klagade? Men det kanske, på många sätt var trevligare då.

Affären uthyrd — Vattenfrågan löstes

Ett var säkert, alla kände alla. Det gör vi väl kanske även nu, men affären är väl inte den samlingspunkt nu som förr, tråkigt nog. De senare åren har det varit svårt att få hyrt ut affären. Men det har ju lyckats att få en trevlig affärsman i år. Och det är ju väldigt tråkigt om vi inte kan få ha affären i gång. I dessa storköpstider då alla varuhus pressar priserna, förstår man svårigheten med affär på ön. Men vi måste ju acceptera att varorna kan vara några ören dyrare i skärgården, gör vi detta så slipper vi att åka till stan för att köpa mjölken.

Vattenfrågan löstes ju bra år 1968, det var det år som vi glädjande nog, fick anslutning till stadens vattenledning.

Detta blev för oss alla en behaglig tid, vi hade ju vårt brunsvatten och arbetet med dessa brunnar, många gånger med risk av föroreningar gjorde att man tacksamt tog emot detta

plastslangsrinnande vatten, och det är ju mycket lättare att vrida på en kran. Tack och lov.

Livet består ju inte bara av arbete det måste vara lite fest och glädje också, och det nämndes ju i början av denna historik, att det var samling vid dansplanen, detta har fortsatt och många är de medlemmar som helt frivilligt och på ett förtjänstfullt sätt arbetat för att ge dessa fester för oss alla, en god prägel. Våra midsommar-, höst- och vattenfester har alltid varit trevliga, den senaste höst- och vattenfesten gick i strålände solsken och många var de som deltog i simtävlingarna, den yngsta var ju en 4-årig flicka som med sitt simbälte på, sparade sig fram till ett första pris. Vad månede det bli av dessa barn?

Det var tävlingar även i båtmanövrering, förr var det roddtävlingar runt Mansholmen men nu är det motorernas tid, och som avslutning var det dans på vår fina dansbana. Men till en riktig fest hör det ju alltid till knallar och brak, och det blev det. Ty det var ett vackert fyrverkeri, med solar, höjdare och bengaliska eldar för att inte förglömma det ståtliga vattenfallet. Heder och tack.

Tack "Varholmens trio" med vokalist

Här kanske vi bör omnämna att ön berikats med ett "Varholmens trio" med en kvinnlig vokalist, vilka svarade för musiken på dansbanan denna kväll. Dessa ungdomar bör ha ett särskilt tack för deras djärva och beaktningsvärda framträde. God fortsättning.

Under många år har vi haft bekymmer med förankring av våra småbåtar, det har diskuterats väldiga och kommittéer har varit i gång och framlagt olika förslag, deras arbetes resultat har i liten omfattning vunnit gehör. Men under året 1963 tog det skruv. Då bildades en klubb, som fick namnet "Stora Varholmens Båtklubb". Dessa goda och trevliga personer som startade denna klubb och fortfarande håller i årorna för densamma, är många tack värda, alla de olika fester, bingoaftnar, piratfester och dylika äro minnesrika stunder. Den trevliga utfärden som gjordes med ångfartyget Bohuslän, en söndag för några år sedan har vi i gott minne för att inte tala om alla de pengar de plockat av oss, till båtнад för klubbens verksamhet, och till de ponton- och båtbryggor som byggts till småbåtägarnas glädje.

Som vid flera tillfällen här har framhållits, firar vår stugförening i år 40 år och tillsammans med båtklubben, som firar 10 år, anordnades en "Piratfest" som fick ett referat med bilder i "GT-tidningen" den 24 juli 1973

Lycksalighetens ö invaderades av bl a "Svarta Malin"

I detta omnämndes bl a "Stora Varholmen kallas inte för inte för Lycksalighetens ö. Här finns bara glada sommargäster. På holmen finnes 85 stugor, en massa glada människor och öns blomma är givetvis Gladiolus.

Hela ön översvämmades av pirater i genuin sjörövareunderering. Här såg man såväl enögda captain Blood som captain Enben och Svarta Malin. Glader och captain Butter, Sjørövar-Malin m fl. I firandet ingick bl a en poängjakt, ungdomar såväl som äldre

fick leta efter en del dolda sjörövareskatter." Referatet gjordes av skribenten Petré.

"Petré omnämde också att det viljar ett 'Damokulesvärd' över denna vackra ö ute i Göteborgs härliga skärgård."

Detta är sant, vi alla här ute äro ju inte så värst glada för det hot som ligger över oss. Den förhatliga oljan, med tanken på att låta göra en oljehamn på Stora Varholmen, hotar ju att taga bort vår glädje och framtidsdrömmar som vi byggt upp för våra alla små som är efter oss. Vi som har blivit till åren komna, och arbetat fram allt detta, undrar, hur är det med miljöfrågan? Inte nog med att våra stränder blir fördärvade utan våra hus kanske också kommer att försvinna och man ställer sig den frågan? Har dessa som vill fördärva vår lilla ö aldrig haft några fritidsintressen eller är det den krassa mammon som endast kommer fram. Den frågan ställer vi oss i en stund som denna, då vi blickar tillbaka på de år som gått å denna vackra, välsignade hälsobringande sommarö, för oss glada och trivsamma skattebetalande GÖTEBORGARE!

Föreningen har haft flera minnesfester under åren, en uppmärksam fest var ju vårt firande av de 25 åren, många var de som denna kulna, regniga lördagskväll (15 februari 1958) var tillsammans och firade denna högtid, men intet av vädrets mörka sidor märktes bland de glada kolonisterna från "Tistelön". Lika roligt som på sommaren ute på ön, lika trivsamt och glatt var det denna minneskväll. Det var körsång av trevliga flickor och pojkar från ön, en vacker, innehållsrik belysande film som var inspelad ute på ön visades, den var upptagen

under årets olika årstider, så var det för dagen diktade visor som sjöngs och en del vackra tal hölls, och vid ett av dessa fick Föreningen Stora Varholmens Havsbadskoloni emottaga Sveriges Koloniträdgårdars bordsflagga.

Festligheter vid de 40 åren på Guldhedsgården

Vi kommer ju enligt mötesbeslut att fira våran 40-åriga verksamhet på ön med en festlighet på Guldhedsgården i Göteborg **lördagen 27 okt. 1973.**

Vi bör ju här omnämna att det vi firar är allas vår vistelse ute på ön. Stora Varholmens Havsbadsförening kom ju till då Föreningen Origo lämnade ifrån sig ön och vi själva övertog densamma. Härtill fick vi ju stor hjälp av Föreningen Göteborgs Koloniträdgårdar — och som vi äro medlemmar i denna förening.

Inför detta går ju våra tankar givetvis tillbaka på de vänner och goda kamrater som nedlagt mycket arbete och många arbetstimmar för att skapa fram allt det vi har därute.

Många av dessa som varit med vid skapandet av vårt lilla paradiset, har för alltid lämnat oss och gått till sällare platser. Vi har dem i tacksamt minne, vi njuter av deras arbete. Mer än tack är de värda, mycket möda har vi slupit ifrån genom deras hårda tag.

Tack alla — ingen nämnd men ingen glömd

Många äro, även nu levande kolonister, värda ett stort tack, för alla de år de deltagit i arbetsgemenskapen, som styrelse, som festkommitté, som en var glädjespridare med ett glatt leende deltagit i allra de minst lilla arbete, som erbjudits. Många äro de namn som skulle nämnas, här i samma mening. Men låt våra protokoll tala, de äro vittne nog.

Minnena strömmar mot en gammal kolonist, vän och ö-bo, då tankarna går tillbaka på alla dessa år som runnit fram. Men som väl är, finnas de glada och soliga, vackra minnena kvar, de sorgliga, tråkiga, om vi nu verkligen har haft några sådana, har vi låtit försvinna, ner i minnens glömskekammare.

Må denna lilla skrift och må ingen tycka illa vara, vad som skrivits, utan låt den bli en återblick på vad som varit, låt den bli ett minne för oss alla, över det vackra vi har och haft ute på ön, låt den giva oss kraft att gemensamt taga itu med att hjälpa varandra till, att som "Levander" önskade, göra ön till ett lycksalighetens, hälsans ö ute i havsbandet, och låt oss alltid få råkas under många sol- och somrardagar i glädjens tecken på vår kära Stora Varholme.